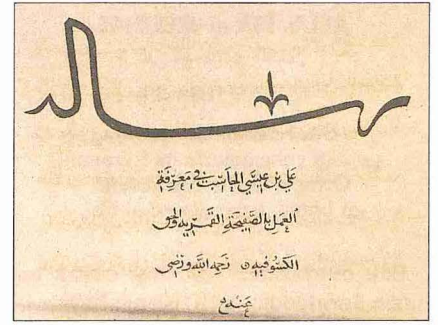


zî'nin talebesi olup yıldızların hareket ve uzaklıklarını tesbit etmekte kullanılan usturlap adlı astronomi aletini yapanlardan biriydi (*el-Fihrist*, s. 342-343). Bundan dolayı Usturlâbî nisbesiyle tanınmıştır.

Halife Me'mun'un (813-833) emriyle, devrin fizik ve astronomi sahasında isim yapmış âlimlerinden Yahyâ b. Ebû Mansûr, Sind b. Ali, Abbas b. Saîd el-Cevherî ve Hâlid b. Abdûlmelik'in de bulunduğu bir heyet tarafından 829 yılında Bağdat'ta, 832'de de Şam'da yapılan, Bağdat'ta ilkbaharın başlangıcının tesbit edildiği ilmî gözlemlere ve Fırat ile Dicle arasındaki Sincar düzlüğünde yapılan bir derecelik meridyen yayının ölçülmesi çalışmalarına katıldığı rivayet edilmektedir.

Eserleri. 1. *Risâle fî ma'rifeti 'ilmi'l-usturlâb*. Usturlap hakkında bilgi veren bu risâlenin pek çok yazması bulunmaktadır (bk. Sezgin, VI, 144). Eser L. Scheicho tarafından neşredilmiş ("L'astrolabe et la manière de s'en servir", *el-Meşriq*, XVI

[Beyrut 1913], s. 29-46), C. Schoy tarafından da Almanca'ya çevrilmiştir ("Ali İbn İsâ, das Astrolab und sein Gebrauch," *Isis*, IX [1927], s. 239-254). 2. *Risâle fî ma'rifeti'l-'amel bi's-şafihati'l-kameriyye ve'l-hukki'l-küsûfiyye*. Ay levhalarının ve güneş tutulması kutusunun kullanılışı hakkında bilgi veren bu risâlenin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bir yazması bulunmaktadır (III. Ahmed, nr. 3509/5). 3. *Risâle fî ibtâli şinâ'ati aḥkâmî'n-nücûm*. Astrolojiyi reddeden görüşlerin yer aldığı ve Oxford, Leiden ve Escorial'da yazmaları bulunan bu risâleye (bk. Suter, s. 13) Ebû's-Sakr el-Kabîsî bir reddiye yazmıştır (bk. Sezgin, VI, 144; VII, 28). Risâleyi *Miftâhu dâri's-sa'âde* (Beyrut, ts., II, 148-194) adlı eserinde bazı ilâve ve değerlendirmelerle birlikte veren İbn Kayyim ile risâleyi neşreden Sahbân Huleyfât, onu Halife Muktedir ve Kâhîr'in tanınmış vezirlerinden Ali b. İsâ b. Dâvûd'un (ö. 946) oğlu Ebû'l-Kâsım İsâ b. Ali'nin (ö. 1001) eseri olarak göstermektedirler.



Ali b. İsâ el-Usturlâbî'nin *Risâle fî ma'rifeti'l-'amel bi's-şafihati'l-kameriyye ve'l-hukki'l-küsûfiyye* adlı eserinin zahriyesi (TSMK, III. Ahmed, nr. 3509/5)

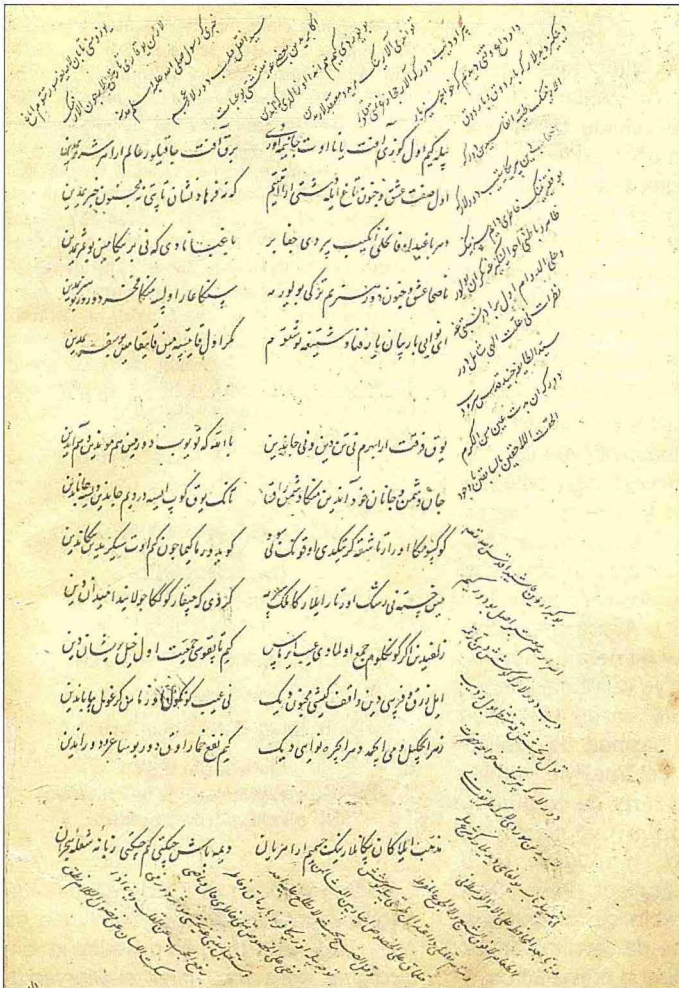
Ali b. İsâ el-Usturlâbî'nin eserleri arasında bir de zîc (yıldızların yerlerini ve seyirlerini gösteren cetvel) bulunduğu tahmin ediliyorsa da bunun günümüze ulaşmadığı anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 342-343; H. Suter, *Die Mathematiker*, Leipzig 1900, s. 11, 13, 209; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 394; Sezgin, *GAS*, VI, 143-144; VII, 26, 28; G. Sartori, *Introduction*, New York 1975, I, 566; Ömer Ferrûh, *Târḫu'l-'ulûm 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1984, s. 161; Sahbân Huleyfât, "Risâle fî ibtâli aḥkâmî'n-nücûm li'l-feylesûfî'l-Bağdâdî Ebi'l-Kâsım 'İsâ b. 'Alî", *MMLAÜr.*, XI/32 (1987), s. 121-146; İ. Hakkı Akyol, "Arz", *İA*, I, 653.



Nuri Yüce



ALİ KÂİNİ

(علی قانی)

(ö. 914/1508)

Sultan Ali adıyla tanınan
İranlı meşhur nesta'lik hattatı.

Hayatı, ailesi ve yetişmesi hakkında fazla bilgi yoktur. Sultan Ali Meşhedî'nin çağdaşıdır. Kâin'de doğdu; nesta'lik yazıyı Herat'ta usta bir hattat olan Azher-i Tebrizî'den öğrendi. Hayatını yazı yazarak kazanmaya başladı. Önce Tebriz'de Akkoyunlu Hükümdarı Sultan Yâkub'un (1478-1490) saray hattatı oldu ve bu sebeple Yâkubî unvanını aldı. O devre ait yazılarında imza olarak bunu kullandı. Sultan Yâkub'un ölümünden sonra, yeğeni Rüstem'in saltanatı sırasında (1492-1497) onun yanında da hattatlığa devam etti. Bu döneme ait eserlerinde ise Rüstemî nisbesini kullandı. Mehdi Beyânî, hattatın bu sırada hacca gittiğini, dönüştü Herat'a giderek sarayı bilgin ve

İnce
ta'lik
hatla
Ali
Kâinî
tarafından
yazılan
Ali Şîr
Nevâî'nin
Garâibü's-sıgar
adlı eserinden
bir sayfa
(İÜ, Ktp.,
TY, nr. 9910, vr. 59^b)

sanatkârların toplandığı bir merkez halinde olan Sultan Hüseyin Baykara'nın (1470-1506) hizmetine girdiğini bildirmektedir. Çocuklarına yazı dersi verdiği Hüseyin Baykara'ya bağlı olduğunu belirtmek için bu devrede Sultânî imzasını kullandığı görülmektedir. Bu sırada tanıdığı Ali Şîr Nevâî ile Abdurrahmân-ı Câmî'nin bazı eserlerini de istinsah etmiştir. Hüseyin Baykara adına istinsah ettiği Nevâî'nin *Garâibü's-sıgar* adlı divanı İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 547), Câmî'nin divanı ise Tahrân'da Kütüphâne-i Saltanatı'dedir. Ölüm yeri kesin olarak bilinmeyen Ali Kâinî'nin, hayatının son yıllarını Herat'ta geçirdiği söylenebilir. Ali Şîr Nevâî'nin bildirdiğine göre 914'te (1508) vefat etmiştir.

İran'da daha çok Sultan Ali adıyla tanınan Kâinî, nesta'likte tamamen hocası Azher-i Tebrîzî yolunda yürümüş ve bu yazı nevinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Kaynaklara göre derviş tabiatlı ve iyi ahlâklı bir kimse olan hattat ayrıca şiirle de meşgul olmuştur.

Eserleri, istinsah ettiği çeşitli kitaplarla kıtalardan ibaret olup Tahrân, Upsala, Leningrad ve İstanbul kütüphanelerinde bulunmaktadır. Çeşitli eserlerinde şu imzaları kullanmıştır: Sultan Ali el-Kâinî, Sultan Ali el-Ya'kübî, Sultan Ali er-Rüstemî.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 691; Beyânî, *Hoş-nûvisân*, I, 236-241; Habîbullah Fezâilî, *Atlas-ı Hat*, İsfahan 1391 hş., s. 461-462; P. P. Soucek, "Ali Qâ'enî", *Elr.*, I, 870.



ALİ ALPARSLAN

ALİ el-KÂRİ

(علی القاری)

Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Ali b. Sultân
Muhammed el-Kârî el-Herevî
(ö. 1014/1605)

Tanınmış Hanefî fakihi,
muhaddis, müfessir ve kıraat âlimi.

Herat'ta doğdu. İlk tahsilini burada yaptıktan sonra Mekke'ye gitti ve oraya yerleşti. Mekke'de Ali el-Müttakî el-Hindî, İbn Hacer el-Heysemî ve Allâme Kutbüddin el-Mekkî gibi âlimlerden ders aldı. Başta fıkıh ve hadis olmak üzere kıraat, tefsir, akaid ve kelâm, tasavvuf, tarih, dil ve edebiyat alanlarında devrin önde gelen âlimleri arasında yer aldı. Kıraat ilmine olan vukufundan dolayı el-Kârî veya genel olarak Molla Ali el-Kârî diye anılır. Resmî hiçbir görev kabul etmedi. Sülûs ve nesih yazıda mahir idi. Geçimini, kenarına tefsir ve kıraatla ilgili açıklamalar koyduğu mushaflar yazmakla sağladı.

Zamanındaki bid'at ve hurafelere cesaretle karşı koyan Ali el-Kârî, bazı konularda İmam Mâlik ve Şâfiî'ye itirazda bulunması, Hanefîler'i tenkit eden Şâfiî fukahasına ağır bir dille cevap vermesi ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücûd* felsefesine şiddetle karşı çıkarak onu *tekfir** etmesi gibi sebeplerle bazı çevrelerin antipatisini kazanmıştır. Hanefî mezhebine son derece bağlıydı. Tasavvufa olan ilgisi yanında İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'in ilmi kudretlerini takdir etmiş ve onları savunmuştur. Özellikle *mevzû** hadislerle ilgili çalışmalarıyla da tanınan Ali el-Kârî, itikadî konularda Selefîyye'nin görüşlerini benimsemiş, bu sebeple kelâm ve tasavvuf konularındaki aşırı temayüllere karşı çıkmıştır. Muhalifi birçok âlim ve mutasavvıfın onun eserlerinin okunmaması yolundaki menfi tavır ve telkinleri, kendi sahalarında değerli olan bu eserlerin elden ele dolaşıp okunmasına engel olmamıştır. Şevkânî, bazı konularda büyük imamlara itirazda bulunmaktan çekinmemesini bir müctehidde bulunması gereken tavır olarak değerlendirirken Abdülhay el-Leknevî ile diğer bazı âlimler (bk. Halil İbrâhim Kutlay, s. 95-96) onu 1000. yılın başlarındaki müceddid*lerden saymışlardır. Kendisi de "tahdîs-i ni'met" kabilinden bunu bizzat dile getirmiştir (bk. İbn Âbidîn, s. 346).

Eserleri. Ali el-Kârî, İslâmî ilimlerin her dalında 180'e yakın eser vermiş ve bunların hemen hepsinin yazma nüshaları günümüze kadar gelmiştir (geniş bilgi için bk. Halil İbrâhim Kutlay, s. 115-116). Basılmış eserleri şunlardır:

Hadis. 1. *Mirkâtü'l-mefâtîh**. Hatib et-Tebrîzî'nin Begavî'ye ait *Meşâbihu's-sünne*'yi tamamlayarak yazdığı *Mişkâtü'l-Meşâbih* adlı eserinin en önemli şerhi olup Kahire (1309, I-V) ve Mülân'da (1392/1972) basılmıştır. 2. *el-Esrârü'l-merfû'a fi'l-aḥbârî'l-mevzû'a* (el-Mevzû'âtü'l-kübrâ). *el-Mevzû'ât* (İstanbul 1289) ve *Mevzû'âtü 'Aliyyi'l-Kârî* (İstanbul, ts.) adlarıyla da basılan eseri Muhammed es-Sabbâğ tahkik ederek neşretmiştir (Beyrut 1391/1971). Kitap ayrıca Mevlânâ Fazlülhak Dilâverî tarafından Hintçe'ye (Lahor 1887), Ahmet Serdaroğlu tarafından da yer yer bazı kısaltmalar yapılarak Türkçe'ye tercüme edilmiştir (*Usûl-i Hadîs ve Mevzûâtü 'Aliyyi'l-Kârî Tercemesi*, Ankara 1966). 3. *el-Maşnû' fi ma'rifeti'l-ḥadîsi'l-mevzû'* (el-Mevzû'âtü's-şuḡrâ). Lahor'da basılan eser (1302, 1315) daha sonra Abdülfettâh Ebû

Ali el-Kârî hattı (Şevval 995 / Eylül 1587) Kur'ân-ı Kerim'den son üç sûre ve ketebe sayfası (M. Uğur Derman koleksiyonu)

